

עשר תובנות מרכזיות של רודולף שטיינר על חשיבה כלכלית

פרופ' אוטו שרמר MIT 2019
פורסם במגזין kosmos

תרגום: ניצן פימנטל וגלעד אלון

"היקום הינו אורגניזם חי, כלכלי, חברתי האם אי פעם חשבתם עליו ככזה? משום מה צורת המחשבה הזו על כלכלה אינה נלקחת כלל בחשבון. בדיוק בגלל טעות זו, כל מדע הכלכלה הפוליטית התרחק כל כך מן המציאות. אנשים רוצים לקבוע עקרונות שנועדו לחול רק על תא בודד, על המערכת כולה. ככלכלנים, מה שאנחנו באמת צריכים זו הבנה של האורגניזם החברתי במלואו." - רודולף שטיינר

בדיוק לפני כ-100 שנה, העביר רודולף שטיינר את הקורס לכלכלה בדורנך, שוויץ. ארבע עשרה הרצאות במבוא לכלכלה וזאת במשך שבועיים. כמו כן שישה סמינריונים שעסקו בשאלות שהעלו המשתתפים. כשקוראים את הרצאותיו של שטיינר על כלכלה, (שעד עצם היום הזה רבים מתעלמים מהן), מתוודעים לעובדה שרוב המושגים שטבע עדיין רלוונטים ורעננים כשהיו לפני מאה ובאותה נשימה מנוגדים למיינסטרים כפי שהיה כבר אז ב-1922.

אנשים רבים מתחילים להבין את, שבעידן של משבר ושיבוש חברתי, כלכלי ואקולוגי, המחולל החשוב ביותר, מקורו בחשיבה כלכלית הנמצאת בנתק מוחלט מהמציאות החברתית, האקולוגית והרוחנית של זמננו.

כיצד, אם כן, נוכל לחשוב מחדש ולהגדיר מחדש מושגים כלכליים יסודיים על מנת שיכולו להוות עוגן לתהליכי עיצוב החברה מחדש? זוהי שאלה גדולה שיש לעסוק בה.

לפניכם 10 נקודות, המתארות את היקום כאורגניזם כלכלי על פי משנתו של ד"ר רודולף שטיינר למרות שהן נכתבו לפני כ-100 שנה, הרעיונות נראים רלוונטיים וחיוניים היום יותר מתמיד.

- 1. בימינו הכלכלה חייבת להיות גלובלית ולא לאומית.**
למרות שרוב הכלכלנים מסכימים עם אמירה זו, עדיין המיינסטרים של עולם הכלכלה, מתנהל סביב הנחת היסוד שעושר שייך למדינות ולא סובב סביב רוחות כלל בני האדם על פני כדור הארץ. כך מתבטא השיח הציבורי בבתי הספר הגבוהים למנהל וכלכלה וקביעת מדיניות.
- 2. Shift from ego centric to eco centric - אלטרואיזם** לשיטתו של שטיינר משברים כלכליים אינם ניתנים לפתרונות מקומיים: המשבר הפיננסי העולמי ב-2008 המשבר של האיחוד האירופאי כל אלה מובילים אותנו למסקנה המתבקשת: הם לא ניתנים להתמודדות עם מערכות כלכליות מונחות אגו. משברים אלה מבקשים חשיבה כלכלית מתוך ראייה מערכתית גלובלית- במילותיו של ר. שטיינר- **אלטרואיזם.**
- 3. כל שרשראות הערך הכלכלי ראשיתן בטבע ובחקלאות.** היום יותר ויותר מובילי דעה בתחומי הכלכלה החדשה המתהווה לוקחים בחשבון משתנה מרכזי זה. לפי שטיינר- החשיבה הכלכלית מתחילה תמיד בטבע, בחקלאות המיושמת עליו, משם נהיית הון ומשם היא מיושמת בעולם העבודה (שרשראות יצירת ערך). חקלאות אורגנית כמו החקלאות

הביודינאמית שהגה שטיינר משמשת כמצע לשווקים המתפתחים ביותר היום בארצות הברית כחלק מהמגמה להקמת קהילות מקומיות המהוות מיקרוקוסמוס של כלכלה מעגלית.

4. **שכר אינו ניתן בעבור העבודה, אלא על מנת לאפשר קיום מכובד לבני האדם.** לפי תפישתו הכלכלית של שטיינר, עבודה איננה מצרך ועל לכן אין לה מחיר. מה שניתן לתמחר הם פירות העבודה, אותם תוצרים שיצרנו: פרי עמלנו. בימנו כשמתווספים בכל שנה 1.2 מיליארד צעירים בעולם לשוק העבודה, בעוד שבשוק העבודה מוצעות רק כ-300 מיליון משרות, מסגור הצעתו של שטיינר להסתכל על עבודה כעל זכות יסוד אנושית ולא כעל מצרך, מאפשרת דרך אחרת לחיפוש פתרון, הממוקד בהתעוררות אנושית והעצמת יכולותיו היזמיות של האדם. (***עולם חדש אמין** אורליך בק)
5. **הון אינו כסף, אלא רוח (spirit) בפעולה.** מהות ההון והכסף הם בהתממשות הרוח, מימוש יצירתיות אנושית עמוקה המיושמת ביצירת ערך כלכלי. זו ללא ספק אחד מהרעיונות המעניינים ביותר בתפישתו הכלכלית של שטיינר. שהובילה להקמת מסגרות ויוזמות מעניינות כמו יוזמות חינוך, ריפוי, מזון אורגני ועוד. למעשה כל המצאה היא תוצאה של החשיבה היוצרת של האדם. כך גם כל ההמצאות החשובות כמובן.
6. **שטיינר מאפיין שלושה סוגים של כסף, לכל אחד מהם איכות ו"קוד הפעלה" שונה במהותו:**
כסף רכישה שהוא הכסף בו אנו משתמשים לקניית מוצרים מתכלים וברי קיימא כאחד.
כסף הלוואה: כסף המגלגל את הכלכלה ומאפשר התפתחות וההתרחבות כלכלית ועל כן פרודוקטיבי יותר. במהותו הוא מבוסס אמון בין הלווה למלווה. ההלוואה תפרע והכסף ימשיך לשרת את המחזור הכלכלי.
כסף מתנה: כסף המושקע בחינוך, תרבות ותחומי הרוח, מטבעו הוא בלתי ניתן להשבה בעולם החומר, עם זאת הוא תנאי להתפתחותנו כבני אדם והא בעל הערך הגבוה משלושת סוגי הכסף.
- האתגר כיום, הוא חוסר האיזון הקיים בין שלושת סוגי כסף** מה שמייצר כיום בועות כלכליות ספקולטיביות. בעוד שאנו חווים עודפים גדולים בהון רווחי בכסף הצריכה (כ-200 טריליון דולר) קיים מחסור עצום בכסף מתנה. על פי תפישה זו, ניתן להבחין כיצד המשברים הכלליים בני זמננו, הן תוצאה של חוסר איזון זה.
7. **הזדקנות הכסף כנקודת מינוף?** היום אנחנו יודעים שהפיצול בין כלכלה ריאלית לפיננסית היא אחד האתגרים הגדולים ביותר בזמננו. כבר ב-1922 הציע שטיינר פתרון אפשרי לבעיה זו:
הכסף, ממש כמו סחורה נשחק, משום שאם לא כך, נוצר יתרון לא הוגן לכסף על פני סחורות, שנטייתן הטבעית היא להישחק על פני זמן.
בכדי שלכלכלות הפיננסיות והריאליות יהיה שדה משחק שווה, אנו צריכים שהכסף "ישחק". הדבר ימריץ שימוש בכסף מתנה לפני סוף מחזור החיים שלו. אחרת כסף וכלכלה ריאלית יהיו המתחרים ה"לא הוגנים" זה בזה, כפי שאנו רואים במידה מסוימת היום.
8. **ויסות עצמי מבוסס מודעות לתהליך הכלכלי-שטיינר מציע גם התפתחות בהשקפתנו על האופן בו השווקים פועלים.** הוא מציע דרך חדשה לחשוב על מנגנוני תיאום והיזון חוזר מבוססי מודעות עצמית, בפועל ניתן לדמות אותם ליישום במערכות הפועלות ע"פ מעגלי היזון חוזר (פיזבק) קצרים. התהליך נצפה בכל שלב, וניתן לשנותו באופן מיידי וזאת באמצעות מנגנוני משוּב פנימיים המתקבלים באמצעות פעולות אישיות וקולקטיביות. לפי השקפתו של שטיינר יש לבנות את כלכלת השוק ברמה גבוהה יותר של מודעות כזאת ויש לבנות מערכות שלמות הפועלות בויסות עצמי.
9. **כל בני האדם בהווה ובעתיד חולקים את אותו יקום.** לפיכך לכולנו זכויות שימוש שוות במשאבי הקרקע הגלובאליים. הרעיון שהועלה על ידי שטיינר כבר ב-1922 ונשמע בזמנו מופרך, על פי רעיון זה, על כל אדם לקבל חלקת אדמה שעליו לטפח אותה. מה שבזמנו נשמע אולי מופרך מקבל תוקף בימינו ונשמע שוב ושוב. כל רעיון לפתרון המשבר, המבוסס זכויות אדם מתייחס לכך:
ב-2012 דובר על כך כחלק מפתרון בעיית האקלים, כל הגישות המדברות כיום על בטחון אקלים ושינויי האקלים, רואות בגישה זו פתרון אפשרי למימוש וקידום ההתמודדות עם המשבר.

מדד ה- Happy Planet (HPI) של הקרן החדשה לכלכלה, מציין כי המדינות המפותחות משתמשות הרבה יותר במשאבים אלו, מאשר חלקם ההוגן, ואילו ההפך הוא הנכון לגבי המדינות המתפתחות.

לכן ככל שתפישה זו תכנס יותר ויותר לשיח הגלובלי, הוא ישמש כרציונל להעברת הון וטכנולוגיה ממקומות שיש יותר מדי (צפון גלובלי) למקומות שיש מעט מדי (דרום דרום ו / או מדינות מתפתחות). בסופו של דבר, כל חשיבה כלכלית חייבת להיות מעוגנת במציאות שאנו חולקים את אותו יקום.

10. **חשיבה כלכלית חדשה**, לא רק כלכלה חדשה: אנו זקוקים למושגים גמישים יותר, קולחים ומתואמים. שטיינר מדבר לא רק סוג חדש של כלכלה, אלא סוג חדש של **חשיבה כלכלית** המתפתחת עם המציאות המשתנה בשטח. תיאוריות כלכלה צריכות להיות שונות ממדעי הטבע, בהם אנו מתבוננים מבחוץ על תופעות. מחקר בתחומי הכלכלה משמעותו **להיות שותף אקטיבי במציאות אותה אתה מנסה לתאר** (מחקר משנה מציאות). סוג זה של מחקר פעולה השתתפותי, דורש שיטות פעולה והמשגה גמישים ודינמיים המתאימים למציאות שהם חלק ממנה ואותה הם למעשה משקפים.